

D. 1712

S A Y I 4 • 2 0 0 0

İslâm
Araştırmaları
Dergisi

TURKISH JOURNAL OF ISLAMIC STUDIES

nesiller arası birikim aktarımının en temel kanalıdır. Modern dönemde bu ağlar sosyal ve kültürel zemini giderek kayan varlıklarını ve hâfızanın taşıyıcısı olma rollerini bütün meydan okumalara rağmen hâlâ sürdürmeye çalışmaktadırlar. Son derece formalize edilmiş ve kayıtlara geçirilerek arşivleşmiş bu uzun ve yaygın ağlara başka kültürde rastlanmamaktadır.

Léger tahlilini sadece mevcut durumla sınırlı tutmayıp, bir adım daha ileriye götürmektedir. Geleneksel inançtan ayrılma, geleneklerden uzaklaşma ve bireyselleşme sonsuza kadar gider mi? Yoksa bir noktada zıddına inkılap etmeye mi başlar? Empirik gözlemlerin de ortaya koyduğu gibi ileri derecede modernleşmiş ülkelerde kurumsal dine (kilise veya sinagog) değil, kurumsal bağlamdan uzak olarak ferdi düzeyde inanca ve küçük dinî gruplara bir dönüş vardır. Yazara göre bunun sebebi modernitenin belli bir seviyeden sonra –tecrübe edilen menfi sonuçlarından ve doğurduğu boşluklardan dolayı– geleneği besleyici şartlar doğurmasıdır.

Léger ileri derecede modernleşen toplumlarda aşağıdaki hususları gözlemlemektedir: Geleneksel ilişkiler ağı çözülmüş olan fert yalnızlık hissiyle cemaat arayışına girer. Hayat ve ölümün mânası konusunda cevapsız kalan kafalar mâna arayışına başlar. Aşkın ile alâkası kopan toplum yeniden bu alâkayı kurmak ister. Geçmiş nesillerle bağlantısı kesilmiş insanlar onları merak etmeye başlar. Neticede tarih, gelenek ve etnik kökler bir zamanlar sosyolojide önemsiz sayılırken şimdilerde giderek önemli kimlik kaynakları arasında girmektedirler. Dolayısıyla sosyal diyalektiğin bir kuralı olarak her sosyal süreç gibi dünyevîleşme ve modernleşme süreci de kendi antitezi olan süreçleri harekete geçirir. Kısaca Leger'e göre, günümüzde global olarak gözlemlenen dine yönelişin tohumları, paradoksal bir şekilde modernleşme ile birlikte atılmıştır.

Recep Şentürk

Derviş Şemseddin, Kuşların Münazarası – Deh Murg –

Hasan Aksoy

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, s. 229+53.

Hasan Aksoy tarafından *Kuşların Münazarası* şeklinde Türkçeleştirilmiş olan *Deh Murg*'un müellifi Derviş Şemseddin'dir. Eser, çeşitli yazma nüshalarının karşılaştırılması suretiyle hazırlanmıştır.

Yavuz Sultan Selim zamanında hayatta olduğu anlaşılan Derviş Şemseddin hakkında kaynaklarda fazla bilgi olmadığı gibi, bazı tezkirelerde yer alan hakkındaki muhtasar ve farklı rivayetlere dayanan bilgilerin de kesin olduğunu söylemek mümkün değildir. Bunların bir kısmına göre o, Acem'den Anadolu'ya gelmiş bir gezgin dervıştır; diğre bir kısmına göre Seferihisarlıdır. Pek çok eserinin olduğu, geçmiş zamanlara dair haberler vermek, tarih bilgilerini aktarmak, büyüklerin meclislerinde kısasa anlatmak gibi çeşitli hünreleri bulunduğu belirtilmektedir. 919 (1513) yılında telif

ettiği *Deh Murg*'u Yavuz Sultan Selim için hazırlamış ve ona sunmuştur (bk. 42, 88-91. beyitler).

Deh Murg üzerinde, Doğu kültürünün ürünü olan hayvan hikâyelerinin örneklerinin en önemlilerinden biri olan Ferîdüddîn-i Attâr'ın *Mantuku't-tayr*'ının etkisi oldukça fazladır. Bu eserin çeşitli dönemlerde Türkçe'ye pek çok tercümesi yapılmıştır. Ondan esinlenerek daha farklı konuları ele alan çeşitli hayvan hikâyeleri de kaleme alınmıştır.

Mantuku't-tayr ile *Deh Murg* arasında kuşların sembol olarak kullanılması ve temsili bir anlatım tarzının seçilmesi bakımından benzerlik bulunmakla beraber, anlatılan konu ve münazaralara katılan kahraman sayısında fark vardır. *Mantuku't-tayr*, esas olarak temsili olarak vahdet-i vücûd inancını anlatmak amacını güderken, *Deh Murg*'da insanlara nasihat edilip onlara doğru yol gösterilmeye çalışılmaktadır. *Mantuku't-tayr* ve benzeri eserlerde olduğu gibi, *Deh Murg*'da da amaçlananın anlatılabilmesi için kuşlar kullanılarak alegorik bir eser ortaya konulmuştur.

Derviş Şemseddin eserini güzel bir bahçeye toplanmış kuşlar arasındaki konuşmalar üzerine kurar. Bahçenin tasvirinden sonra konuşdurulmaya başlanan kuş sayısı ondur. Şair bu on ayrı kuşla on ayrı insan karakterini sembolleştirmiştir; baykuş süffinin, karga şairin, papağan âlimin, akbaba kalenderin, bülbül hânedanın, hüdhüd hikmet erbabının, kırlangıç müneccimin, tâvus tüccarın, keklik âşık bir çifçinin ve leylek dine bağlı bir insanın sembolüdür. Şair tek tek bu kuşları konuşturur. Her konuşan kuş önce kendini öne çıkarır, arkasından bir önce konuşanın hatalarını dile getirerek nasihatlerde bulunur, kendine göre doğru kabul ettiği yolu göstermeye çalışır. Kuşlara söylenen bu sözlerin arasında, eserin yazıldığı dönemin sosyal durumu, ilmi seviyesi ve gelişmişliği ile ilgili bilgi ve ipuçları yer alır. Farklı karakterlerdeki insanların zaafı, hataları, eksik yönleri ve buna benzer insan manzaraları dile getirilir. *Deh Murg*'da da, kuşların dilinden çeşitli insanların karakterleri, sert ve hicivli bir ifadeyle tahlil edilmekte; kuşların tabii halleri yanında hakiki hayat sahneleri tasvir edilmektedir. Bu konuşmaları, o dönemin düşüncesi, mûsikisi, tasavvufu, astrolojisi, astronomisi, ticarî hayatı ile dinî ilimlerin durumu hakkında bilgi verilmektedir.

Hasan Aksoy, yaptığı titiz bir çalışma ile türünün orijinal örneklerinden biri olan *Deh Murg*'u günümüz okuyucusunun istifadesine sunmuştur. Aksoy'un çalışmasının birinci bölümü araştırma ve inceleme, ikinci bölümü ise *Deh Murg*'un karşılaştırmalı metninden oluşmaktadır. Birinci bölümde önce Derviş Şemseddin'in hayatı ilmi-edebî şahsiyeti ve eserleri tanıtılmış, sonra *Deh Murg* ele alınmıştır. Aksoy *Deh Murg*'un adını, telif sebebini ve telif tarihini, eserden yaptığı iktibaslarla tesbit ettikten sonra, dilini, edebî değerini ve *Mantuku't-tayr* karşısındaki durumunu yine örneklerle ortaya koymuştur. *Deh Murg*'un dinî değerini çeşitli konulara ayırarak, onlarla ilgili örnekler vermiştir: Âyetler, Hadisler, Arapça İfadeler, Peygamberler, Ashap, Çehâr-yâr ve Ehl-i beyt, İleri Gelen Şahsiyetler, Dinî Tabirler, Tasavvufî İlgili Tabirler.

Birinci bölümün son kısmında Aksoy metni nasıl oluşturduğunu anlatmaktadır. On bir adet elyazma nüshası tesbit edilen *Deh Murg*'un yakın zamana kadar hiç baskısı

yapılmamıştır. Ele aldığımız yayımda yer alan metin, mevcut nüshaların incelenip değerlendirilmesiyle yapılan gruplandırma sonucunda elde edilmiştir.

Metin oluşturulurken İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki nüsha esas alınmış, bunda bulunmadığı halde diğerlerinde yer alan beyitler metne dahil edilmiş, böylece 974 beyitlik bir metin ortaya çıkmıştır. Kitabın sonunda, esas alınan nüshanın orijinal metni yer almaktadır.

Derviş Şemseddin eserinde amacına uygun herkesin anlayabileceği bir üslup ve dil kullanmıştır. Araştırmacı metni oluştururken kaynak olarak kullandığı hareketli nüshalardaki telaffuz şekillerini korumuştur.

Aksoy'un çalışmasının sonunda yer alan kaynaklardan *Deh Murg* üzerinde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Güven Kaya tarafından bir mezuniyet tezi hazırladığı anlaşılmaktadır. İdris Güven Kaya'nın eser üzerinde yaptığı bu lisans tezini geliştirerek, on bir nüshadan seçtiği beş yazmadan oluşturduğu metni yayımlandığı tesbit edilmiştir. Ancak bu iki çalışmanın birbirine yakın zamanlarda ve habersiz olarak yayımlandığı anlaşılmaktadır. Bu durum eserin akademik çevrelerde önemsendiğini göstermektedir (*Derviş Şemsî and His Mesnevî Deh Murg*, Harvard University, The Department of Near Eastern Languages and Civilizations, 1997).

Ali Yılmaz

Asr-ı Saâdet'te Yönetim-Piyasa İlişkisi

Cengiz Kallek

İz Yayıncılık, İstanbul 1997, 332 sayfa.

İslâm ekonomisi yeni bir araştırma alanı olarak son yıllarda artan bir ilgiye konu olmaktadır. Özellikle İslâm bankacılığı, ya da Türkiye'deki adıyla faizsiz bankacılık konusuyla da popüleritesi artan bu alanda ana hatlarıyla üç tür eser verildiğini görmekteyiz. Klasik İslâmî kaynaklara müracaatla, muâmelâta dair fıkıh mevzularını inceleyen, vergiler, ticaret hukuku gibi konulardaki ahkâmın tesbite çalışıldığı geniş bir külliyatın yanında işin felsefi temellerini irdeleyen eserlere de tesadüf edilmektedir. Öte yandan, ekonomi eğitimi almış birtakım yazarların da iktisadî tahlil yöntemlerini kullanarak hayatın gerçekleri ile İslâmî prensiplerin bağdaşacağı bir İslâm iktisat teorisi oluşturma yönünde gayret gösterdikleri görülmektedir. Bunun yanında tarihî tecrübenin ortaya konulması, bu yolla daha sağlıklı bir teorik zemine ve uygulanabilir modellere ulaşılabilceği tezinden hareket eden araştırmacıların da, ağırlıklı olarak konunun tarihî yönünü araştırmaya yöneldikleri gözlenmektedir.

Asr-ı Saâdet'te Yönetim-Piyasa İlişkisi isimli kitabıyla alanına önemli bir katkı sağlayan Kallek daha önce yayımladığı *Hz. Peygamber Döneminde Devlet ve Piyasa* (İstanbul 1992) adlı eseriyle birlikte her üç araştırma alanının ilk referans noktasını teşkil eden, İslâm'ın ortaya çıkış ve yayılış dönemindeki devlet-piyasa ilişkilerine